

ئامېرىكا يارەمنى ئۈزدى، خىتايدىكى كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتلىرى ئىشتىن توختىدى

لاۋرىي چېن

ئامېرىكا ياردەمنى ئۈزگەندىن كېيىن خىتايدىكى كىشىلىك ھوقۇقنى كۆزەتكۈچى تەشكىلاتلار خىزمەتنى توختاتتى

(2025-يىلى، 14-فېۋرال رويتېرس ئاگېنتلىقى خەۋىرى)

لاۋرىي چېن

رويتېرس ئاگېنتلىقىنىڭ 14-فېۋرال بېيجىڭدىن بەرگەن خەۋىرى:

خىتايدىكى كىشىلىك ھوقۇق ۋە ئىشچىلارنىڭ ھوقۇقىنى كۆزەتكۈچى ئونلىغان ھۆكۈمەتسىز تەشكىلات ئامېرىكا پىرىزدېنتى دونالد تىرامپنىڭ ياردەمنى ئۈزۈۋېشىدىن كېيىن ئۆز خىزمىتىنى توختىتىپ، خىزمەتچىلىرىنى ئىشتىن بوشاتتى.

بۇ تەشكىلاتلار يىللاردىن بېرى خىتاي رەئىسى شى جىنپىڭنىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەرگە، كىشىلىك ھوقۇقنى قوغدىغۇچىلارغا ۋە ئادۋوكاتلارغا يۈرگۈزگەن زورلۇق-زومبۇلۇقلىرىنى ئىسپاتلاشتا ھالقىلىق رول ئوينىغان.

ئالدىنقى يىلى ياۋروپا ئىتتىپاقى خىتاينىڭ شەرقىي تۈركىستان، تىبەت ۋە خوڭكوڭنى ئۆز ئىچىگە ئالغان رايونلاردىكى يۇقىرى دەرىجىدىكى كىشىلىك ھوقۇق دەپسەندىچىلىكى ھەققىدە ئۆز ئەندىشىسىنى ئوتتۇرىغا قويغان ئىدى.

كىشىلىك ھوقۇقنى كۆزىتىش تەشكىلاتىنىڭ خىتاي ئىشلىرى دېرىكتورى مايا ۋاڭ (Maya Wang) مۇنداق دېدى: «بۇ ھۆكۈمەتسىز تەشكىلاتلارنىڭ كۆپىنچىسى ئامېرىكا بىلەن خىتاينىڭ رىقابىتى سەۋەبىلىك ئامېرىكا كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتلىرىدىن ياردەمنى ئۈزگەن تەقدىردىمۇ، خىتايغا

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

مۇناسىۋەتلىك كىشىلىك هوقۇق تەشكىلاتلىرىغا بېرىدىغان ياردەمنى ئۇزمەيدۇ دەپ قارىغان. ئامېرىكانىڭ ياردەمنى توختىتىپ قويۇشى خەلقئارالىق جەمئىيەتلەرگە ئىنتايىن ئېغىر زەربە بولىدۇ.»

بۇنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان تەشكىلاتلاردىن بىرى ئامېرىكادىكى «ئەركىنلىك ئۆيى» تەشكىلاتىدۇر. بۇ تەشكىلاتنىڭ بايانچە، ياردەمنىڭ توختىتىلغانلىقى سەۋەبلىك، تەشكىلات ئۆزىنىڭ «خىتايدىكى ئۆكتىچى پىكىرلەرنى كۆزىتىش» تۇرىنى توختاتقان.

«ئەركىنلىك ئۆيى» تەشكىلاتىنىڭ مالىيە دوكلاتىدىن مەلۇم بولىشىچە، 2024-يىلى ئامېرىكا هۆكۈمىتىدىن 80 مىليون دوللار ياردەم ئالغان بولۇپ، بۇ سومما ئۇنىڭ كىرىمىنىڭ 88 پىرسەنتىنى ئىگىلىگەن.

«ئەركىنلىك ئۆيى»نىڭ ئۆكتىچىلەر مەلۇمات ساندانى 2022-يىلىدىن بۇيانقى يەتتە مىڭ قارشىلىق هەرىكىتىنى ئىز قوغلاپ تەكشۈرگەن بولۇپ، خىتاي هۆكۈمىتىنىڭ ئىقتىسادىي يۇكسىلىشىنىڭ ئاستىلىشى ۋە ياشلارنىڭ ئىشسىزلىق نىسبىتىنىڭ ئېشىشى سەۋەبلىك ئوتتۇرىغا چىققان نامايىشلارنى تىزگىنلەش ئۈچۈن هەرىكەتكە ئۆتۈشى بىلەن بۇ ساندان مۇخبىرلارنىڭ ۋە خىتاي مەسىلىرىنى تەتقىق قىلغۇچىلارنىڭ مۇهىم قورالى هالىغا كەلگەن.

جۇڭگو تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ رويتېرس ئاگېنتلىقىغا بەرگەن بايانىدا «ئامېرىكا ئورگانلىرىنىڭ مۇناسىۋەتلىك قايتا تەشكىللىنىشى ئامېرىكانىڭ ئىچكى ئىشى» دېگەن.

مەبلەغ قىيىنچىلىقى

كىشىلىك هوقۇقنىڭ كۆزىتىش تەشكىلاتىدا ئىشلەيدىغان ۋاڭ ئەپەندىنىڭ مۆلچەرىچە، هۆكۈمەتسىز تەشكىلاتلار ۋە باشقا ئاممىۋي تەشكىلاتلار ئوخشاش ئىقتىسادىي ياردەمگە تايىنىدىغانلىقى ئۈچۈن، ئامېرىكانىڭ ياردەمنى توختىتىش قارارى خىتاينى نىشانلىغان كىشىلىك هوقۇق گۇرۇپپىلىرىغا تەسىر كۆرسەتكەن.

خىتاي قانۇنلىرى يەرلىك هۆكۈمەتسىز تەشكىلاتلارنىڭ چەتئەل مەبلىغىنى قوبۇل قىلىشنى چەكلەيدۇ ۋە چەتئەلگە تەۋە هۆكۈمەتسىز تەشكىلاتلارنىڭ خىتايدىكى پائالىيەتلىرىگە زور دەرىجىدە چەكلىمە قويىدۇ.

رەسمىي مەلۇماتلاردا كۆرسىتىلىشىچە ئامېرىكا 2024-يىلى خىتايدىكى مەسىلىلەر ئۈچۈن ئاساسلىقى «USAID» نىڭ ۋاستىسى بىلەن 10.7 مىليون دوللارلىق ياردەم ۋەدىسى بەرگەن. بۇ مەبلەغنىڭ يېرىمىغا يېقىنى، يەنى 5.2 مىليون دوللار دېموكراتىيە ۋە كىشىلىك ھوقۇققا ئائىت خىزمەتلەر ئۈچۈن بېرىلگەن.

ۋاڭنىڭ دېيىشىچە، خىتاينىڭ نۇرغۇنلىغان كىشىلىك ھوقۇق ۋە دېموكراتىيە تەشكىلاتلىرى يىللاردىن بېرى بارغانسېرى ئامېرىكانىڭ مەبلىغىگە ئېغىر دەرىجىدە باغلىنىپ قالغان. چۈنكى، خۇسۇسىي ۋەقىپىلەر ۋە ساخاۋەتچىلەر بۇ ئىشلارغا پۇل چىقىرىشتىن ئۇزاق تۇرغان. باشقا ھۆكۈمەتلەر بولسا پۈتۈنلەي ئىنسانىي ياردەم قۇرۇلۇشلىرىغا ياردەم بېرىشنى تاللىغان.

«USAID» ئارقىلىق كەلگەن مەبلەغنىڭ قانچىلىكىنىڭ مۇئەييەن قۇرۇلۇش ياكى خىزمەتلەرگە سەرپ قىلغانلىقىغا ئائىت ھەممىگە ئوچۇق مەلۇمات يوق. خىتايدىكى كىشىلىك ھوقۇق مەسىلىسىگە ئالاقىدار كۆپلىگەن تەشكىلاتلار خىتاينىڭ ئۆزلىرىنى چەتئەل ھۆكۈمەتلىرىنىڭ تەسىرىگە قاتتىق ئۇچرىغان دەپ ئەيىبلەشلىرىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، ئۆزىگە كەلگەن ياردەملەرنىڭ مەنبەسىنى ئوچۇق ئېيتماسلىق يولىنى تۇتقان.

تىرامپ ئامېرىكا ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن بېرىلىدىغان ياردەملەرنىڭ كۆپ قىسمىنى توقسان كۈن توختىتىپ قويۇش بىلەن بىرگە، ئۆزى «بىر ئوچۇم سارايلار تەرىپىدىن باشقۇرۇلماقتا» دەپ سۈپەتلىگەن «USAID» تەشكىلاتىنى تارقىتىۋېتىشكە تۇتۇش قىلدى.

بۇ تىرامپ ھۆكۈمىتىنىڭ ئىش كۈچىنى ئازايتىش ۋە ئىسراپخورلۇق دەپ قارالغان چىقىملارنى ئازايتىش تىرىشچانلىقىنىڭ بىر پارچىسىدۇر.

خىتاي ئۆزۈندىن بېرى ئامېرىكانى «USAID» ۋە ئامېرىكا پارلامېنتى تەرىپىدىن دەستەكلىنىدىغان «NED» ۋاستىسى ئارقىلىق ھۆكۈمەت قارمىقىغا تەۋە بولمىغان تەشكىلاتلارنى ئىقتىسادىي جەھەتتىن قوللاش ئارقىلىق خىتايدا «رەڭلىك ئىنقىلاب» چىقىرىشقا ئۇرۇنماقتا دەپ ئەيىبلەپ كەلدى.

بۇ ھەپتە خىتاي دۆلەت تېلۋىزىيە قانىلى CCTV دا «USAID: ياردەم نامىدا قول تىقىش» ناملىق بىر پروگراما تارقاتتى.

خىتايدىكى زاۋۇتلاردا يۈز بەرگەن سۈيئىستېمالارنى كۆزىتىش ئۈچۈن خىتاينىڭ تەجرىبىلىك ئەمگەك هوقۇقى قوغدىغۇچىلىرىدىن لى چياڭ تەرىپىدىن قۇرۇلغان نيۇيوركنى مەركەز قىلغان «خىتاي ئەمگەك هوقۇقىنى كۆزىتىش تەشكىلاتى»نىڭ يەتتە خىزمەتچىسى ئىشتىن بوشىتىلدى. لى ۋاقىتلىق ئىشلەش ۋىزىسى بولغان بەزى خىزمەتچىلىرىنىڭ خىتايغا قايتۇرۇلۇۋىتىلىش خەتىرىگە دۇچ كەلگەنلىكىنى ئېيتتى.

2021-يىلىدىن ئېتىبارەن بۇ تەشكىلاتنىڭ مەبلىغىنىڭ تەخمىنەن توقسان پىرسەنتكە يېقىنى ئامېرىكا هۆكۈمىتىدىن كېلەتتى. لىنىڭ تەخمىنىچە، ئۆتكەن يىلى تەشكىلاتنىڭ چىقىمى 800 مىڭ دوللار بولغان بولۇپ، ئۇ تەشكىلاتنىڭ بۇ يىللىق چىقىمىنى بىر مىليون دوللار دەپ مۆلچەرلىگەن.

لى مۇنداق دېدى: «بېرىلىدىغان ياردەمنى توختىتىش بىزگە ئىشلەۋاتقان تۈرلىرىمىزنىڭ ئەھمىيىتى يوقلىقىنى ئېيتقانداەكلا بىر ئىش.» لى ئەمدىلىكتە باشقا يوللار ئارقىلىق ياردەم قولغا كەلتۈرۈشكە تىرىشەكتە.

لى يەنە مۇنداق دەيدۇ: «مەن ئامېرىكا هۆكۈمىتىگە هەددىدىن زىيادە ئىشەنىدىم، بۇ ۋەجىدىن يېڭى ياردەم مەنبەلىرىنى تېپىشقا سەل قارىدىم. بۇ مېنىڭ ئىستراتېگىيىلىك خاتالىقىم ئىدى. ئەسلىدە بىز ئىلگىرىلا بىزگە بېرىلىدىغان ياردەم مەنبەلىرىنى كۆپ خىللاشتۇرالايتتۇق.»

ئىنگلىزچىدىن ئۆتكۈر ئالماس تەرجىمىسى

https://www.reuters.com/world/china/china-rights-monitors-suspend-work-lay-off-staff-after-us-aid-freeze-2025-02-14/